

Lech K. Paprzycki

W Wiedniu o przestępczości

Palestra 38/7-8(439-440), 117-121

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lech K. Paprzycki

■ W Wiedniu o przestępczości

Zapobieganie przestępczości i postępowanie z przestępcami

**Europejska Regionalna Konferencja Przygotowawcza do IX Kongresu ONZ Poświęconego Zapobieganiu Przestępczości i Postępowaniu z Przestępcami
Wiedeń 28 lutego – 4 marca 1994 r.**

Konferencja wiedeńska była jednym z pięciu regionalnych spotkań poświęconych przygotowaniom do IX Kongresu, który odbędzie się w jednym z państw północnej Afryki w styczniu 1995 r. Konferencja Regionu Azji i Pacyfiku odbyła się w styczniu w Bangkoku, natomiast Regionu Afryki w lutym w Kampali, regionu Ameryki Łacińskiej w marcu w San Jose i w tym samym miesiącu Konferencja Regionu Azji Zachodniej w Ammanie. Pamiętać przy tym trzeba, że region europejski obejmuje: wszystkie państwa powstałe po rozpadzie ZSRR, a także Turcję, Izrael, Stany Zjednoczone AP, Kanadę, Iran, Irak i Tunezję.

W obradach, toczących się w Wiedeńskim Centrum Międzynarodowym położonym między Starym a Nowym Dunajem, wzięło udział blisko dwustu przedstawicieli państw członkowskich ONZ, przedstawiciele wyspecjalizowanych organizacji NZ, a także szeregu organizacji rządowych i pozarządowych, w zasadzie z całego świata.

W skład polskiej delegacji, kierowanej przez Zastępcę Prokuratora Generalnego Stefana Śnieżko, wchodził: prof. J. Jasiński (INP PAN), inspektor M. Ocho-

cki (dyrektor Biura do Walki ze Zorganizowaną Przestępczością Komendy Głównej Policji), I. Matela (radca Stałego Przedstawicielstwa Polski przy ONZ w Wiedniu) oraz piszący te słowa jako korespondent krajowy Komisji ONZ do Spraw Zapobiegania Przestępczości.

Poszczególne delegacje różniły się nie tylko liczebnością, ale także aktywnością w obradach. Przeważały delegacje 3–4 osobowe, ale przykładowo biorąc delegacje Stanów Zjednoczonych AP i Federacji Rosyjskiej liczyły po kilkanaście osób.

W dyskusji najczęściej głos zabierali członkowie delegacji: Francji, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Hiszpanii, Holandii a także Portugalii. Na tym tle delegacja polska wypadła, moim zdaniem, dobrze, prezentując własne stanowisko we wszystkich zasadniczych kwestiach poruszanych w toku konferencji. Było to ułatwione dobrym przygotowaniem stosownych opracowań w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości (prof. A. Siemaszko) i Gabinetie Ministra (dyr. T. Nowak).

Część obrad prowadził, jako wiceprzewodniczący prof. J. Jasiński, który w dyskusji przedstawił problematykę

współpracy międzynarodowej w zakresie umacniania praworządności i promocji programu ONZ w zakresie zapobiegania przestępczości oraz dotyczącego karnego wymiaru sprawiedliwości. Prokurator S. Śnieżko w swym wystąpieniu przedstawił zagadnienia dotyczące systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i policji, a w szczególności kwestie związane z zarządzaniem policją i usprawnianiem jej działalności a także zasady funkcjonowania i doskonalenia pracy prokuratury, sądów. Z kolei ja, w dwóch wystąpieniach, przedstawiłem stanowisko polskie dotyczące: współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej, zorganizowanej oraz skierowanej przeciwko środowisku naturalnemu, a także ocenę stanu obecnego i perspektywy zapobiegania przestępczości miejskiej, przestępczości nieletnich oraz przestępczości związanej z użyciem przemocy.

Nasze wystąpienia zostały dobrze przyjęte.

Nie jest możliwe zrelacjonowanie pięciodniowych obrad toczących się codziennie przez blisko dziesięć godzin. Głos zabrało kilkadziesiąt osób, poruszając bardzo szeroką problematykę, niejednokrotnie wykraczającą dość daleko poza przyjęty program konferencji. Bardzo szczegółowych kwestii dotyczyły głosy przedstawicieli zwłaszcza organizacji pozarządowych, w szczególności tych niedawno powstałych. Interesujących wystąpień było wiele. Do nich zaliczyć trzeba głos P.M. Mullera z Międzynarodowego Stowarzyszenia Adwokatów z siedzibą w Londynie. Mówił on o cyklu seminariów poświęconych problematyce będącej przedmiotem konferencji

wiedeńskiej, zorganizowanych w ostatnich latach przez Komitet Prawa Karnego tego Stowarzyszenia. Poświęcone one były, między innymi, problematyce przestępczości transgranicznej i międzynarodowej, z uwzględnieniem potrzeby doskonalenia prawa i ochrony praw człowieka. Dwa takie seminaria odbyły się: w Monachium w 1991 r. i w Madrycie w 1993 r., a kolejne przygotowywane jest w Bostonie na Uniwersytecie Harvardzkim jesienią 1995 r.

Z kolei jeden z podkomitetów zorganizował konferencje międzynarodowe z udziałem prokuratorów generalnych szeregu państw, przedstawicieli nauki, sądownictwa i adwokatury na temat węzłowych problemów postępowania przygotowawczego oraz warunków eliminujących pomyłki sądowe. Konferencje te odbyły się w Cannes w 1992 r. i w Nowym Orleanie w 1993 r. Kolejna odbędzie się w październiku 1994 r. w Melbourne. Stowarzyszenie prowadzi szeroką działalność wydawniczą publikując prace dotyczące, między innymi: ekstradycji, przestępczości zorganizowanej, komputerowej, na szkodę środowiska naturalnego, a także poświęcone problematyce przemocy w rodzinie, przestępczości na szkodę dzieci, zasad wykonywania zawodu adwokata i prokuratora oraz możliwości powołania międzynarodowego trybunału karnego.

Bogactwo poruszonej w toku konferencji problematyki obrazuje liczący przeszło dwadzieścia stron raport, opisujący w bardzo syntetyczny sposób treść wystąpień, sytuację w poszczególnych krajach, oczekiwania wobec społeczności międzynarodowej, a w szczególności wobec IX Kongresu. Przykładowo tylko kilka z poruszonych zagadnień, moim

zdaniem szczególnie ważnych, również z naszego, polskiego punktu widzenia.

Zorganizowana przestępczość stała się zjawiskiem globalnym i z tego powodu wymaga współpracy międzynarodowej w skali światowej. Dotyczy to również, a może przede wszystkim, wobec braku wystarczającego doświadczenia, krajów rozwijających się i będących w okresie transformacji (kraje Europy Środkowej i Wschodniej). Wypracowaniem zasad współpracy i przyjęciem nowych form przeciwdziałania tej przestępczości musi się zająć zbliżający Kongres. Przestępczość ta dokonała nie tylko ekspansji terytorialnej, ale objęła także nowe sfery życia społecznego i ekonomicznego, w tym nielegalny handel materiałami i technologiami strategicznymi w dziedzinie nuklearnej oraz bronią chemiczną i biologiczną. Narasta przestępczość gospodarcza, której sprzyja znoszenie barier i ograniczeń ekonomicznych, a komputeryzacja ułatwia nie tylko zarządzanie, ale i działania przestępcze. IX Kongres musi opracować nową strategię w tym zakresie. Walka z procederem „prania brudnych pieniędzy” daje nikłe wyniki. Przestępcy, wykorzystując coraz to nowocześniejsze techniki, a ostatnio kształtującą się w krajach postkomunistycznych gospodarkę wolnorynkową, ciągle wyprzedzają działania organów ścigania.

Wobec ogromnego przepływu towarów, kapitału a zwłaszcza ludzi, którzy coraz częściej popełniają przestępstwa poza miejscem swego zamieszkania, palącą stała się problematyka sprawnych procedur ekstradycyjnych i przekazywania skazanych do odbycia kary w kraju pochodzenia. Choć opracowane zostały wzorcowe umowy w tym zakresie, prak-

tyka międzynarodowa ma z tym poważne kłopoty. Dotyczy to nie tylko głośnych wypadków terroryzmu, ale także średniej i drobnej przestępczości typowo kryminalnej. Są państwa (np. Grecja), gdzie są już zakłady karne, w których większość więźniów to obcokrajowcy. Dochodzi do sytuacji takich jak w Szwajcarii, gdzie przeważnie rozważa się, pisała o tym również polska prasa, możliwość budowania za granicą eksterytorialnych więzień w kraju pochodzenia skazanych. Zdaniem uczestników konferencji konieczne są tu nie tylko umowy dwu i wielostronne, ale również konwencja o zasięgu światowym, a ponadto niezbędna jest codzienna współpraca w tym zakresie wyspecjalizowanych agend krajowych, wyposażonych w nowoczesny sprzęt łączności, wykorzystujących również dla swych celów kanały dyplomatyczne i Interpol.

Nowe zjawiska przestępczości wymagają zmiany i intensyfikacji działań policji i innych organów prowadzących postępowanie przygotowawcze, w tym przede wszystkim prokuratury. Z drugiej jednak strony w żadnym wypadku nie może się to odbywać kosztem naruszania praw człowieka. Trzeba pamiętać o tym, że skuteczność kary pozbawienia wolności ma dość ograniczony zakres, a spełnienie zakładów karnych prowadzi może, przy ponoszeniu olbrzymich kosztów, do miernych wyników resocjalizacyjnych. Taka sytuacja panuje, w zasadzie, na całym świecie. Zjawisko to wymaga ciągłej obserwacji, a IX Kongres, zdaniem uczestników wiedeńskiej konferencji, musi przyjąć konkretne rozwiązania.

Dyskutujący nie zapomnieli o roli obrońcy w postępowaniu karnym, zwrac-

cając uwagę na konieczność zapewnienia „równowagi stron”, ale również na niedopuszczalność zachowań tamujących tok postępowania. Akcentowano również bezwzględny zakaz pośredniczenia przez adwokata między przestępcą a ofiarą przestępstwa, jej rodziną lub organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Uwagę zwróciło, i to w najlepszym tego słowa znaczeniu, wystąpienie Kurta Kricklera z Wiedeńskiej Grupy Roboczej Międzynarodowego Stowarzyszenia Lesbijek i Gejów. Jest to pozarządowa organizacja, która uzyskała status doradczy (*consultative status*) przy Radzie Społeczno-Ekonomicznej ONZ, co pozwala to temu stowarzyszeniu na uczestniczenie we wszystkich pracach tej Rady. K. Krickler w swym dość długim wystąpieniu przedstawił od dawna znane problemy środowiska osób zorientowanych homoseksualnie, akcentując zwłaszcza konieczność dekryminalizacji zachowań homoseksualnych, co ma jeszcze miejsce w niektórych ustawodawstwach europejskich, upowszechnianie postawy tolerancji dla odmiennych orientacji seksualnych, zainteresowanie społeczności międzynarodowej tą, liczną przecież, grupą ludzi, z których wielu, z tego tylko powodu staje się ofiarami przestępstw, a w wielu wypadkach nie może liczyć na pomoc ze strony organów ochrony prawnej. Najistotniejsze jednak w tym wystąpieniu było sformułowanie postulatu przyznania homoseksualistom statusu mniejszości. Ta propozycja została przyjęta z rezerwą i stąd bardzo delikatne sformułowania na ten temat znalazły się w raporcie i konkluzjach konferencji.

Zwrócona została szczególna uwaga na zjawisko przestępczości nieletnich.

Zdaniem zebranych zamierzenia IX Kongresu w tym zakresie są niewystarczające. Z prezentowanych wypowiedzi wynika, że tendencje zaobserwowane w ostatnim okresie w Polsce, bliskie są temu, co dzieje się na całym świecie, a już w szczególności w Europie. Liczba przestępstw popełnianych przez nieletnich sprawców niepokojąco wzrasta, ich wiek ciągle się obniża, stosowanie przemocy i brutalność narasta, gdy jednocześnie stwierdza się w tej grupie sprawców coraz wyższy stopień demoralizacji, łączącej się z nadużywaniem alkoholu i używaniem narkotyków. Wydaje się jednak, na co wskazują zaprezentowane wypowiedzi, że brak jest nowych propozycji przeciwdziałania tej kategorii przestępczości. Stwierdzenie bowiem, że wzrosnąć musi rola rodziny, szkoły i lokalnej wspólnoty nie jest niczym nowym.

Z zadowoleniem odebrałem zdecydowany sprzeciw wobec postulatu traktowania nieletnich, dopuszczających się poważnych przestępstw, na równi z dorosłymi. Byłoby to, również moim zdaniem, tylko uspokojenie „społecznego sumienia”, gdy w istocie chodzi o znaczące zmodyfikowanie modelu postępowania z młodymi przestępcami. Taka jest właśnie sytuacja również w Polsce i konieczne jest rozwianie złudzeń, że środkami odwetowymi poprawi się sytuację. A głosy tego rodzaju już się pojawiają w środkach masowego przekazu.

Równie doniosłym społecznie jak przestępczość nieletnich jest problem dziecka-ofiary i to przede wszystkim przestępstw z zastosowaniem przemocy. Niestety w bardzo wielu wypadkach młodzi ludzie są ofiarami własnych rodziców, a wykorzystywanie seksualne

nie należy do zdarzeń odosobnionych. Wskazywano na ogromną szkodliwość tej przestępczości, nieporównywalną z wypadkami, gdy ofiarami są osoby dorosłe. Koszty ekonomicznie wyliczalne są olbrzymie, ale nie o nie w pierwszej kolejności chodzi. Szkody społeczne są nieporównywalnie większe. To ogromna dolegliwość fizyczna i psychiczna ofiary, ale również, jak wykazały badania, przejmowanie przez ofiary, często z pokolenia na pokolenie, agresywnych zachowań w przyszłości w stosunku do własnych dzieci. Wymiar sprawiedliwości, zdaniem uczestników konferencji, niewiele może zdziałać. Wszystko zależy od działań profilaktycznych, choć o nowych metodach działania nie usłyszeliśmy. Zaproponowano jednak, by IX Kongres poświęcił tej problematyce więcej uwagi, rozpatrując jako jeden z tematów „zapobieganie przestępczości z zastosowaniem przemocy”. Do-

tyczyłoby to przestępstw nie tylko na szkodę dzieci, ale także kobiet i osób o odmiennej orientacji seksualnej.

O zagadnieniach podejmowanych przez uczestników konferencji można by mówić jeszcze dużo, zwłaszcza że wszystko to jest aktualne w warunkach polskich. Wówczas jednak konieczne było kilkudziesięciostronicowe sprawozdanie.

IX Kongres już za kilka miesięcy. Na przygotowania czasu pozostało niewiele. Tak się jednak szczęśliwie składa, że polscy badacze, a także resort sprawiedliwości, mają na bieżąco dobre rozeznanie sytuacji w Polsce, a koordynacja prac przygotowawczych ze strony Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości pozwoli opracować dokumenty, które dadzą społeczności międzynarodowej świadectwo, iż w Polsce problemy te traktuje się z najwyższą powagą, a nasze wysiłki warto jest wspomóc z zewnątrz. Temu też ma służyć Kongres.